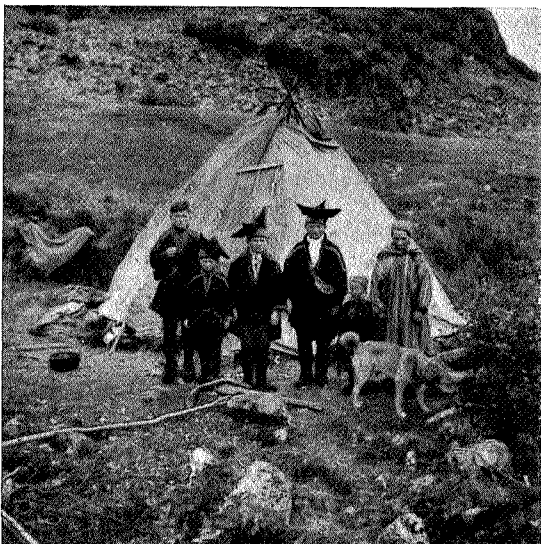


Våre fjellsamer.

I mange av våre fjelltrakter støter man ofte på et og annet som viser at det engang har vært fjellsamer der. Det kan enten være levninger etter en koié — gamle — eller stedet hvor en sådan har stått, eller noen mørke stokker eller deler av et tak som har tilhørt et nedfalt litet stabbur som har stått på høye stolper — eller det kan være en slette med frodig gress og kanskje noe som ligner et nedfalt gjerde. Her har samene holdt til, og gressletten har i sin tid vært et reingjerde. Sådanne minner om samene kan man finne også på steder hvor fjellsamene nå ikke lenger ferdes. De har oppholdt seg der kanskje for mange, mange år siden, men i flere tilfeller er de drevet bort derfra av hårdhjertede folk som kanskje tilsist har fått staten til å forby samene å komme der med sin rein. Så ligger fjell og dal der med frodig reinbeite uten å kaste noe av seg til nytte for folk og land, og samene som kan ha flere hundre års hevd på strekningene har måttet flytte til andre steder eller er blitt nødt til å gi opp sine forfedres tusenårs gamle nyttige levevei. Det ligger nær å tenke på den slags overgrep når man ser slike minner.

Men heldigvis er der ennå trakter hvor samene får leve i fred og der er god forståelse mellom bønder og samene.

De sydligstboende samer som lever av egen reindrift finner vi på østsiden av Femund. Her bor noen familier i Svukuriset og Elgådalen. Der finnes både koiéer og alminnelige hus som er deres; men reinbeitet er utilstrekkelig, og de kan ikke flytte med reinflokken som denne beitesmarken trenger det hvis hver husstand skal få ha det antall rein som den trenger.



Sommerleir

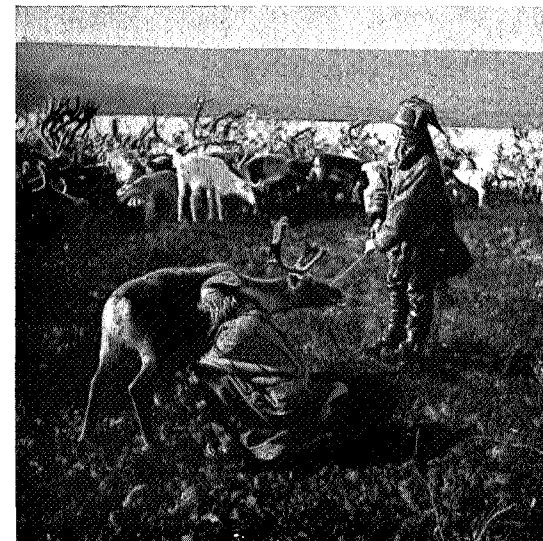
Bertrand Nilsen

Det samme er også tilfelle for de samers vedkommende som har sin reindrif hvor Meldal, Rindal og Rennebu støter sammen.

Ved Riasten, i Stordalen i Meråker, i Snåsa og på Høylandet i Namdal bor også endel fjellsamer som lever utelukkende av reindrif, og hist og her ellers finnes også en og annen familie som har rein til levevei i Trøndelagsfylkene.

En reinflokk er et vakkert syn. Det er noe elegant og høyreist, spenstig, vaktstomt og tiltalende ved reinsdyr. Reinen springer så lett at det på avstand kan se ut som de ikke berører jorden når de setter avsted i toppfart. Motbakkene har intet å si for dem, og de kan holde ut trolig lenge. Reinen flyter som en kork når den svømmer over fjord og vatn for dens pels har som kjent hule hår. Kulde og snøfokk tar den med største ro og den lar seg gjerne snø ned om uværet varer lenge. Sin føde finner den selv vinter som sommer ute, og den greier seg med snø istedetfor vann vinteren igjennom.

Mest interessant er det å se samene sammen med reinflokken. Ved hjelp av en hund kan samene føre en reinflokk på flere hundre



Reinmelking

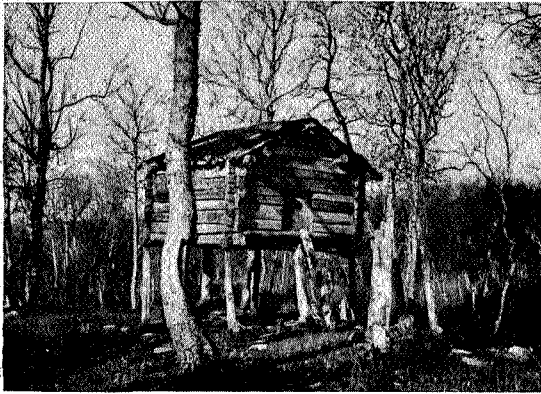
Bertrand Nilsen

— ja tusen dyr dit han vil og få de enkelte rein til å slutte seg til storflokken hvis de har fjernet seg for mye.

Flinke til å kaste med lasso er samene også. De får som oftest lassoløkken til å dale ned på det dyr de vil selv om reinen er i vill fart, og reinen finner sin overmann når lassoen strammes og samene med rolige, seige tak haler seg inn på reinen eller reinen til seg og legger den i bakken.

Er man heldig kan man kanskje om sommeren eller høsten få se samene melke simlene, eller om vinteren hvordan de temmer rein og kjører med den. Her sør hører dessverre reinkjøringen nå til sjeldenhetene; men i det indre av Finnmark hvor de fleste fjellsamer bor er den alminnelig. Å kjøre med rein står for meg som den morsomste måte å komme fram på; men vil man ha en slik kjøretur må man være kledd i samenes høvelige vinterdrakt, og ha en same til «vappus» — skysskar og kjentmann — hvis man skal ha den rette hygge av turen.

I Finnmark hører de fleste fjellsamer hjemme i Kautokeino og



Same-stabbur

Bertrand Nilsen

Karasjok. Mange av dem bor i telt — de bruker iallfall voktertelt. I Kautokeino har nok de fleste sin familie med i teltet. Man skulde tro at dette måtte være umulig når man vet at kulden enkelte ganger har vært like ned til 51 grader C., og sameteltene har ljøre som ikke dekkes natt eller dag. Når samene klarer dette har naturligvis vanen mye å si; men vanen er selvfølgelig ikke nok. Der må godt og praktisk utstyr til, ildsted og godt brensel og kraftig, fet mat. Dette har fjellsamene når de bare har rein nok og trakten og beitet er høvelig. Samene må være kleddt i skinn og ligge i skinn om natten — spedbarnet i komsen, de større barn i soveposer og de voksne med rein-skinns på kvistlag under seg og skinnfell over seg når det er kaldt.

Ildstedet har samene midt i teltet og som brensel bruker de helst bjerkeved; men den slags finnes dessverre ikke overalt hvor samene flytter. I Kautokeino er det f. eks. meget lite av den, og samene lider derfor mange ganger ondt av den grunn.

Kraftig, fet mat skaffer reinen samene når bare flokken er stor nok så de kan slakte så mange dyr som de trenger.

Der nord må reinen passes natt og dag om vinteren, og kvinnene deltar i dette arbeid. Ulven ferdes stadig og der er mange reinflokker på vidda så det gjelder å hindre reinen fra å gå over til en annen flokk, — og tyver er der også. Samene slår seg derfor ofte sammen og har sine reiner i samme flokk, og teltene sine nær hver andre så de



Samepar fra Kautokeino

Bertrand Nilsen

kan passe reinflokken vekselvis. En slik liten samling av samer, telt og rein kaller samene «sida», og vi kaller den gjerne fjellby. Det kan være fra en til åtte—ti familier i en slik «sida».

Når våren kommer skiller samene oftest sine reiner ut av storflokken og drar med dem til det sommerbeitedistrikt de har lov å være i. Dette distrikt ligger som regel ved — eller nokså nær kysten. Ofte er kalvingsplassen der, og samene søker da å komme dit til begynnelsen av mai for da begynner kalvingen. Her er mere gressland enn inne i landet, hvor vinterbeitet er, og det behøver reinen om sommeren. Luften er kjøligere ved kysten og her finnes ofte snøflekker og bræer som reinen kan stå på når det er sterkt solskinn og bremsen er ute for å legge sine egg i reinens hud. Bremsen liker seg ikke hvor det er kaldt og derfor får reinen være mere i fred på slike steder.

På disse sommerplassene blir samene med sin rein til høsten. Da



Tre same-brudepar

Bertrand Nilsen

flytter de i korte dagsreiser og med lengere opphold på enkelte steder tilbake til vinterbeitelandet hvor der er mest reinsmose, og når henimot jul til strekningen nærmest kirkestedet. Mange av disse familier har opp til 30 norske mil å flytte vår og høst, og det er et strevsomt liv de må føre.

I søndre del av Nordland og i Trøndelagsfylkene er naturforholdene ofte slik at vinterbeitet for reinen er ved kysten og sommerbeitet inne i landet og samene må da innrette sin reindrift etter dette.

En forsamling av samer i sine vakre drakter er et festlig syn. Dette ser man oftest i Finnmark i de store helger — jul, nyttår og påsken. Da samles så mange som kan til kirkestedene. Her er der da barne-dåp, brudevielser og andre kirkelige forretninger, og alle samer er i festdrakt. Deres drakter varierer nokså meget i snitt og pynt. I Finnmark, Troms og nordre del av Nordland fylke brukes koftene hele — altså bare med halsåpning, og dette er også tilfelle med kvinnenenes kofter sønnenfor. Men mannskoftene i søndre del av Nordland og Trøndelagsfylkene er åpne foran som en frakk. I denne del av samedistriktene pyntes barneklærne, belter, pungler og vesker med små perler av forskjellig farge, mens samene nordenfor bruker pynt av rødt, blått, gult og grønt klede. Koftestoffet er vadmél, klede og tynnere tøy.

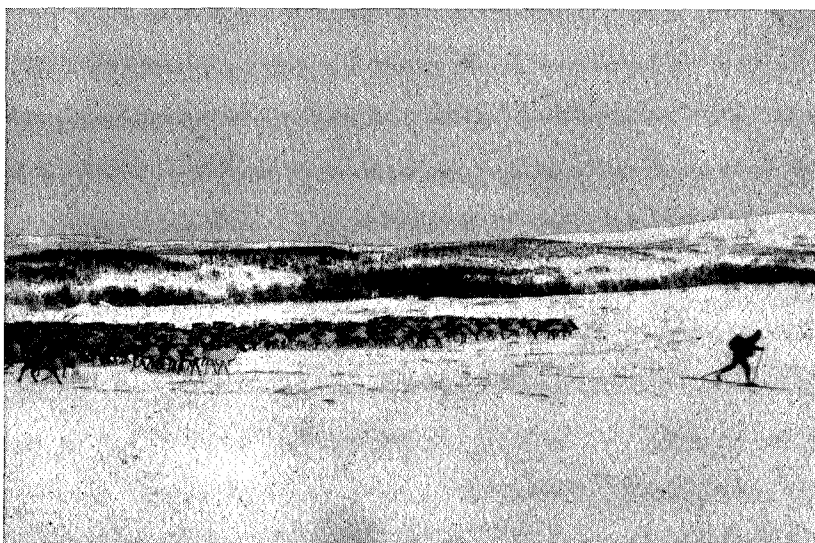


Vinterleir

Bertrand Nilsen

Samedrakten avskaffes dessverre nokså ofte nå, især der hvor samene er i mindretall; men det er å håpe at de også der fremdeles fortsetter å anskaffe og bruke sine fargerike, praktiske og varme nasjonaldrakter, i det minste til festbruk. Inne i landet nordenfor er samedrakten heldigvis ennå alminnelig. Det vilde være et stort tap om samedrakten skulde forsvinne helt.

Under krigen var fjellsamene i mange vanskelige situasjoner. Tyskerne vilde ha reinkjøtt og samesko og skinn, og de både lokket og truet samene til å levere. På sine steder drev tyskerne jakt på rein og de stjal på den måte et stort antall dyr fra samefolket. Verst så det ut til å gå samene under evakueringen, da tyskerne skulde ut av Finland. Fjellsamene i Kautokeino fikk da ordre til å dra med sin rein til Bassevuovde — Helligskogen — ved Skibotn i Lyngen hvor den sydligste mellomriksveg går fra Finland til Norge, og de fastboende skulde være med. Her var gode råd dyre, men samene fant på en utveg. De visste at ved Anarjok som danner grensen mellom Finland og Norge øst og sør i Karasjok også var en Helligskog,



Til nytt beite i Stordalen

Bertrand Nilsen

og så ble de enig om en felles plan. De dro fram sine kjerisser, pulker og sleder og pakket ned i dem alt hva de trengte å ta med seg. Tyskerne spurte interessert hvor de skulde hen, og samene svarte: Til Helligskogen, og da var tyskerne fornøyd. Da samene så hadde fått alt i orden og vær og føre var høvelig kjørte de en mørk uværsnatt ut fra kirkestedet i vestlig retning, men da de var kommet passelig langt fra utgangspunktet svinget de østover og kjørte mot Helligskogen ved Anarjok og slo seg ned i telt og noen småhus som enkelte fjellsamer hadde bygget nær grensen mot Karasjok og Finland. Der var de opp til 8 mil fra faste boplasser og enda lengere fra nærmeste veg, og dit kom tyskerne ikke. Men flyene kom ofte over og derfor kunde de ikke ha varme om dagen, men måtte gjøre natt til dag. Det gikk godt med både mennesker og dyr der borte.

Verre var det dessverre for de Kautokeino-samer som om sommeren er med sin rein ved Lyngenfjord. Disse hadde fått samme ordre av tyskerne som de øvrige samer i Kautokeino, og de hadde jo kort veg til Helligskogen ved Skibotn, men de vilde selvfølgelig like så

litt som de andre fjellsamer la sin rein bli matreserve for tyskerne. De forsøkte derfor å få sin rein over til Sverige og flytte dit selv. En natt var de så heldige å få kjørt sine raider med kvinner, barn og flyttegods over grensen uten å støte på en eneste tysker. Men da eierne og vokterne senere kom med reinflokken en natt var vegen langs den svenske grense besatt av tyske tropper som straks de ble oppmerksom på reinflokken åpnet ild og skjøt ned hele flokken. Flokken var på 1000 å 1500 dyr. Da jeg sist besøkte disse trakter satt disse samer i sine telt uten noen reinflokk — og altså uten leveveg. Dette gjelder 13—15 familier med tjenestepiker og drenger. Hvis staten ennå ikke har ydet dem noen erstatning får vi håpe at den må gjøre dette snart, for det trenges sårt.

Vi har i vårt land ikke mere enn ca. 1500 å 2000 fjellsamer med smått og stort. De øvrige samer — ca. 18,000—19,000 er fastboende sjø- og elvesamer. Det skulde synes lett å skaffe disse få fjellsamer med sin rein plass her hvor det er så mye fjell og høvelige trakter for reindrifft. Måtte våre myndigheter ta opp denne sak til grundig undersøkelse og gi vårt fjellfolk høve til å fortsette sine fedres yrke uten unødige vanskeligheter — til gagn og glede for samene og vårt hele folk!

Bibelen sier: Rettferdighet opphøyer et folk, men synden er folkenes vanære. Ords. 14, 34.

Bertrand M. Nilsen.